

טורקיה והמלחמה באוקראינה – האם דרך האמצע אפשרית?

גליה לינדנשטראוס ורמי דניאל

המלחמה באוקראינה הציבה לטורקיה דילמות רבות – לאנקרה יש יחסים טובים עם שני הצדדים לסכסוך, ואולם בשל היותה חברת נאט"ו הייתה ציפיה שתנקוט קו דומה לקו שנקטו חברות הברית האחרות בנוגע לרוסיה. המלחמה גם הייתה הזדמנות כלכלית בעבור טורקיה וביטוי מובהק לחשיבותה הגאוגרפית ולעובדה שלכל הצדדים בסכסוך יש אינטרס להמשיך לנהל יחסים תקינים עם אנקרה. הנכונות של הצדדים לשתף עימה פעולה ותפקיד התיווך שלקחה על עצמה תרמו להצלחתה להוביל, בתיאום עם האו"ם, לחתימה ביולי 2022 על הסכם בין רוסיה לאוקראינה המאפשר לשתייהן לייצא תבואה. עם זאת ככל שהמלחמה מתארכת ומחריפה, ומשנראה שההכרעה תהיה בשדה הקרב ולא במשא ומתן מדיני, גובר הקושי של טורקיה לשבת על הגדר, ומצטמצמת יכולתה להשפיע על האירועים. במאמר זה ייבחנו האינטרסים והמדיניות של טורקיה בנוגע למלחמה באוקראינה ויידונו השאלות – עד כמה מדיניות זו בת־קיימה ומה הלקחים שיכולה ללמוד מכך ישראל, המנסה גם היא ללכת בדרך האמצע בהקשר המלחמה באוקראינה.

האינטרסים הטורקיים

היחסים עם חברות נאט"ו – אחת מן המטרות שקידם בעשור האחרון נשיא טורקיה רג'פ טאיפ ארדואן הייתה חיזוק ממד העצמאות במדיניות החוץ הטורקית. מבחינת אנקרה הצורך לגוון את המשענות האסטרטגיות שלה נובע בין היתר מן ההערכה שהמערכת הבינלאומית נמצאת בתהליך מעבר ממערכת חד־קוטבית למערכת רב־קוטבית ומן התפיסה שצרכיה הביטחוניים לא נלקחים ברצינות מספקת על ידי בעלות הברית שלה. אומנם טורקיה לא מצהירה בעקבות זאת על רצונה לעזוב את נאט"ו, אך היא מפתחת מערכת יחסים קרובה יותר מבעבר עם רוסיה ועם סין.

בין מוסקבה לאנקרה חלה התקרבות ניכרת לאחר שביוני 2016 נפתר המשבר שנוצר אחרי הפלת מטוס הקרב הרוסי שחדר לשטח האווירי הטורקי בנובמבר 2015. בהקשר הרכש הביטחוני ורכש מתקדם אחר נודעת חשיבות גוברת לקשריה עם רוסיה – ב־2017 רכשה טורקיה מרוסיה את מערכת ההגנה האווירית S-400, ובתגובה סולקה ב־2019 מפרויקט ה־F-35. בשל כך היא זקוקה עכשיו למטוסי F-16 ולערכות שדרוג למטוסי F-16 מדגמים

ישנים. אם ממשל ביידן לא יצליח לשכנע את הקונגרס האמריקני לאשר את מכירתם, טורקיה עשויה לשקול לרכוש מרוסיה מטוסי קרב סוחוי מדגם SU-35 או SU-57. ביטויים נוספים לשאיפה לחזק את העצמאות במדיניות החוץ הטורקית הם ההסתמכות הגוברת על התעשיות הביטחוניות הטורקיות והפיתוח הנרחב שלהן. בהקשר זה לאוקראינה יש חשיבות – הן בתור קניינית של תעשיית הנשק הטורקית (ובפרט של הכטב"מים מתוצרת טורקיה מדגם TB2) והן בתור ספקית של מנועים לפיתוחים עתידיים של התעשיות הביטחוניות הטורקיות.

מלחמת האזרחים בסוריה – המעורבות הרוסית במלחמת האזרחים בסוריה היא מנוף לחץ על טורקיה, ולכן משפיעה גם על התנהלותה בהקשר המלחמה באוקראינה. לטורקיה יש שני אינטרסים מרכזיים בסוריה. האחד הוא השאיפה לחופש פעולה מצד רוסיה במקרה שאנקרה תרצה לפתוח במבצע צבאי נוסף באזורים בצפון סוריה שבשליטת הכורדים. השני הוא הרצון לוודא שהשתלטות עתידית של משטר בשאר אל-אסד, בתמיכה רוסית, על מחוז אידליב לא תחולל גל פליטים גדול שיגיע לטורקיה נוסף על כ־3.6 מיליון פליטים סוריים שהיא כבר מארחת בשטחה, ולא תפגע בכוחות הביטחון הטורקיים המוצבים בשולי המחוז ומסביב לו. ההקשר הסורי גם גרם למתח בין טורקיה לכמה מדינות מערביות – הן הטילו עליה אמברגו לאחר שפתחה ב־2019 במבצע צבאי בצפון־מזרח סוריה נגד הכורדים – ובטורקיה חוששים שגולים כורדים המוצאים מקלט במדינות מערביות מכוונים משם פעילות טרור נגדה, הן בשטח טורקיה והן משטח סוריה.

הים השחור – לטורקיה חשוב לשמור שגבולה הצפוני, הים השחור, לא יהיה בשליטה דומיננטית של רוסיה, והיא אף הזהירה בעבר מהפיכתו ל"אגם רוסי". המאמץ הרוסי לכבוש חלקים מאוקראינה הנמצאים לחופי הים השחור הוא התפתחות מדאיגה מבחינת טורקיה. חשיבותו של הים השחור גדלה גם משום שבמים הכלכליים שלה שם התגלה גז בכמות גדולה, והיא צפויה להתחיל בהפקת הגז בשנת 2023.

עם זאת צינור הגז Turkstream, המזרים גז טבעי מרוסיה לטורקיה, הוא גורם שמרסן את התחרות על הים השחור בין שתי המדינות. למעשה שיתוף הפעולה ביניהן בתחום הגז הוא כנראה נרחב אף יותר. יש המאשימים את אזרבייג'ן, עוד ספקית גז חשובה של טורקיה, שהיא מאפשרת יותר יצוא גז משטחה ומפצה על כך ביבוא עצמי של גז מרוסיה. את הגז טורקיה מוכרת הלאה לצרכנים אירופים, כך שה"גמילה" מן הגז הרוסי באירופה פחותה מן הגמילה שהאירופים שואפים לה.

מלבד סוגיות סוריה והים השחור, אנקרה נעזרת במוסקבה לקידום נושאים נוספים, או לכל הפחות אינה מעוניינת שרוסיה תפריע לה לקדם אותם. לדוגמה, לרוסיה יש תפקיד מרכזי בסכסוך בקווקז בין אזרבייג'ן לארמניה – היא תומכת מובהקת של ארמניה, ואנקרה רוצה לראות את באקו ממשיכה לצבור הישגים מול ירבאן בלי שהרוסים יתערבו בנעשה שם. **הממד הכלכלי** – הן רוסיה והן אוקראינה הן שותפות סחר חשובות של טורקיה. לפני המלחמה הגיעו 80 אחוזים מאספקת התבואה לטורקיה משתי המדינות. התיירות הרוסית והאוקראינית לטורקיה הייתה אף היא רבה לפני פרוץ המלחמה – בשנת 2021 התיירות מרוסיה הייתה הגדולה ביותר (כחמישה מיליון), והתיירות מאוקראינה הייתה השלישית בגודלה (כשני מיליון). רוסיה אף הוכיחה בעבר את יכולתה לגרום נזק לכלכלה הטורקית – לאחר שהצבא הטורקי הפיל מטוס הקרב הרוסי ב־2015, הטילה מוסקבה שורת סנקציות שפגעו בצמיחת הכלכלה הטורקית.

המשבר הכלכלי החמור שטורקיה נתונה בו מאז 2018 מתאפיין בין היתר בנפילה חדה בערך הלירה הטורקית ובשיעורי אינפלציה גבוהים; הוא תורם לצורך למתן ביטויים שונים של מדיניות החוץ, אך גם מחדיר בטורקיה מוטיבציה לשתף פעולה עם רוסיה בעקיפת הסנקציות המוטלות עליה ולגרוף רווחים כלכליים משיתוף פעולה זה. גם אם טורקיה תצליח בזכות תגליות הגז שלה להפחית מן התלות שלה ביבוא גז מרוסיה לתצרוכת עצמית, הרי שתלות מסוימת בתחום האנרגיה עוד תישאר. החברה הממשלתית הרוסית "רוסאטום" בונה את תחנת הכוח הגרעינית הראשונה בטורקיה, והיא צפויה להתחיל לפעול בשנת 2023; ארדואן מייחס לפרויקט זה חשיבות רבה, וטורקיה אף שוקלת את הצעת רוסיה לבנות את תחנת הכוח הגרעינית השנייה המתוכננת במדינה.

לצד האינטרסים החומריים של אנקרה, יש לציין גם את הקרבה והזיקה בין טורקיה לטטרים שבחצי האי קרים, קבוצה אתנית טורקית שמנתה כ־12 אחוזים מאוכלוסיית קרים ערב הסיפוח הרוסי. לכן בין היתר התנגדה טורקיה נחרצות לסיפוח הרוסי של חצי האי קרים ב־2014, סיעה לשמר את הסוגיה בדעת הקהל העולמית ולחצה לשחרר אסירים פוליטיים טטרים.

יש לציין שהמלחמה באוקראינה פרצה בעוד אנקרה רשמה שיפור ביחסיה עם מדינות במזרח התיכון, בהן איחוד האמירויות, ערב הסעודית, ישראל, מצרים ואף סוריה. רבות ממדינות המזרח התיכון מייבאות תבואה מרוסיה ומאוקראינה, ובזכות מאמצי התיווך של טורקיה, ובפרט ההצלחה לגבש הסכם בין אוקראינה לרוסיה המאפשר מעבר של ספינות

תבואה בים השחור, היא נתפסת חלק מן הפתרון למלחמה או לפחות בעלת פוטנציאל לסייע למיתון המשבר התזונתי בעקבות המלחמה.

דרכי הפעולה הטורקיות

בליבה של האסטרטגיה הטורקית בהקשר המלחמה באוקראינה היו ניסיונות תיווך בין שני הצדדים, ובאמצעותם שאפה אנקרה להשיג כמה מטרות. בטווח הקצר שיפרו ניסיונות התיווך את התדמית של המדינה בזירה הבינלאומית, ואף חיזקו את הנרטיב שטורקיה מנסה לקדם בשנים האחרונות שלפיו טורקיה שואפת ופועלת לקידום שלום. יתרה מזו, לאחר שנים שבהן היחסים בין אנקרה למוסקבה יצרו מתיחות בין טורקיה לבעלות בריתה המערביות, עם תחילת המלחמה יכלה טורקיה לטעון שאותם יחסים הם יתרון המאפשר לה למלא תפקיד חיוני. ניסיונות התיווך אף שימשו אמצעי לדיפלומטיה הטורקית להצדקת העמדה המסויגת יותר של אנקרה בנושא הסנקציות נגד רוסיה.

מייד אחרי תחילת המתקפה הרוסית נגד אוקראינה החל מאמץ התיווך הטורקי, וכבר במארס 2022 נערכו מפגשים מתוקשרים ובעלי משקל סמלי רב בין בכירים רוסיים לאוקראיניים בתיווך טורקי, אך ללא תוצאה ממשית. באוגוסט 2022 הצליחה טורקיה לגבש את הסכם התבואה. כאשר חיכוכים בין רוסיה לאוקראינה איימו על המשך יישום ההסכם, התערבה אנקרה כדי לפתור אותם. זאת ועוד, הממשלה הטורקית מילאה תפקיד חשוב בחתימת הסכמים לחילופי שבויים בין שני הצדדים בספטמבר 2022 ובינואר 2023. כך הצליחה טורקיה להימנות עם המדינות היחידות בעולם שמאמציהן המדיניים הובילו לתוצאה ממשית. בניהול יחסיה הבינלאומיים עם אוקראינה ועם רוסיה ניסתה טורקיה לשמור על איזון כדי לרצות את שני הצדדים, אך נתנה עדיפות קלה לאוקראינה משום שהמשיכה לספק לה אמצעי לחימה, כפי שנהגה לפני המלחמה. בין היתר הפעיל הצבא האוקראיני בקרבות הראשונים כטבמ"ם טורקיים. אומנם ביירקטאר, החברה המייצרת אותם, היא חברה פרטית, אך היא קרובה למשטר הטורקי ולכן מסרה לאוקראינה כלים חדשים, חלקם בחינם. נוסף לשיקולים המדיניים, השימוש הרחב באמצעי לחימה טורקיים והשם הטוב שזכה לו הכטב"ם TB2 באוקראינה הפכו לפרסומת יעילה לתעשיות הביטחוניות הטורקיות. עם זאת, חשוב לציין כי נצפתה ירידה בשימוש בכטב"מים הטורקיים בשלבים מאוחרים יותר של המלחמה, מה שיכול להצביע על מענה רוסי יעיל יותר נגדם או על הבנות בין טורקיה לרוסיה בנושא. מכל מקום, נטען שיעילותם של הכטבמ"ם מדגם TB2 נגד גורמים בדלניים באוקראינה שנתמכים על ידי רוסיה גדולה מיעילותם נגד הצבא הרוסי.

אנקרה גם הודיעה על סגירת המצרים בין הים השחור לים התיכון, בהתאם לסמכויות בעת מלחמה אשר ניתנו לה באמנת מונטרה משנת 1936. אף על פי שלפי האמנה טורקיה אינה יכולה למנוע את חזרתן של אוניות קרב רוסיות הפרוסות בזירות אחרות לבסיסן בים השחור, החלטה זו הגבילה את מרחב התמרון הרוסי ותאמה בקשה אוקראינית, ולכן נחשבה לצעד טורקי פרו־אוקראיני או לפחות מונע הסלמה. זאת ועוד, ממשלת טורקיה האשימה בפומבי את רוסיה שהיא הצד התוקפן במלחמה, וארדואן אף התבטא ביולי 2023 כי "אין ספק שלאוקראינה מגיעה חברות בנאט"ו".¹

עם זאת אנקרה סירבה לפעול נגד מוסקבה באותה העוצמה שנקטו מדינות נאט"ו אחרות. הקשר האישי בין ארדואן לפוטין נשמר, והנשיא הטורקי הפך ליחיד ממנהיגי מדינות נאט"ו אשר נפגש עם עמיתו הרוסי. פוטין אף תמך אקטיבית בקמפיין של ארדואן לקראת הבחירות לנשיאות ולפרלמנט במאי 2023. לשם כך הוא דחה את מועד התשלומים על גז טבעי שטורקיה רכשה מרוסיה, השתתף בטקס (במועד סמוך לבחירות) של חניכת תחנת הכוח הגרעינית שרוסיה בנתה בעבור טורקיה ולחץ על אסד להתגמש בדיונים על הנורמליזציה עם טורקיה.

אנקרה לא הטילה סנקציות כלכליות נגד רוסיה וגם לא סגרה את המרחב האווירי שלה לטיסות אזרחיות רוסיות. בעת שמדינות מערביות רבות הקפידו נכסים ששייכים לאוליגרכים רוסים, שר החוץ הטורקי אמר בפומבי שטורקיה תשמח לארח את אותם אוליגרכים, והיא אכן הפכה למקלט לרבים ממקורבי המשטר הרוסי. בה בעת נרתעו הבנקים הממשלתיים הטורקיים מלשתף פעולה עם בנקים רוסיים כדי להימנע מסנקציות אמריקניות נגדם. נוסף להמשך שיתוף הפעולה הכלכלי אימץ ארדואן חלק מן הנרטיב הרוסי וגינה "פרובוקציות" מערביות כלפי רוסיה. אנקרה גם הואשמה שסגירת המצרים רופפת מדי ואף אפשרה לרוסיה להעביר מסוריה לאוקראינה מערכות רוסיות נגד מטוסים מדגם S-300.

המדיניות הטורקית הייתה אם כן ניסיון להמעיט את הסיכונים ולמקסם את התועלות שאנקרה יכולה להרוויח מן המשבר, והיא התבססה בעיקר על שיקולים ראליסטיים. אנקרה השתדלה שלא להרגיז אף צד כדי להימנע מתגובות נגד, הן כלכליות והן צבאיות. יתרה מזו, טורקיה ניסתה לקדם את האינטרסים הכלכליים שלה ולנצל את המרחב הכלכלי אשר נפתח בעקבות הסנקציות המערביות. בזכות החלטת הממשלה הטורקית שלא להטיל סנקציות, התהדקו היחסים המסחריים בין טורקיה לרוסיה, ונרשם זינוק של 87

1 Al Jazeera and News Agencies, "Ukraine 'deserves' NATO membership, Turkey's Erdogan says", AlJazeera, July 8, 2023, <https://bit.ly/49iX89s>

אחוזים בהשוואה לשנה הקודמת בייצוא הטורקי לרוסיה, מה שהקל על הכלכלה הטורקית השברירית. גם ההשקעות החדשות של אוליגרכים רוסים בכלכלת טורקיה מזרימות לה כספים, והיא זקוקה להם עקב המשבר הכלכלי הפוקד אותה. אותה גישה תועלתנית ואותו רצון שלא להגיע לקרע עם אף צד נצפו גם בהתנהגות טורקיה בסוגיית הצטרפות פינלנד ושוודיה לנאט"ו. הסוגייה עלתה בעקבות המלחמה באוקראינה והברית הצפון-אטלנטית הייתה זקוקה לאישור אנקרה מפני שהחלטות נאט"ו מתקבלות בהסכמת כל חברות הברית. טורקיה ניצלה את ההזדמנות גם כדי לדרוש מהמועמדות (ומשוודיה במיוחד) צעדים נגד גורמי טרור כורדים וגם כדי לקבל משאר מדינות נאט"ו תמורות ובעיקר אישור מצד הממשל האמריקאי לשדרוג חיל האוויר הטורקי. אי-ההסכמה הטורקית היוותה גורם מעכב משמעותי בתהליך הצטרפות פינלנד ועוד יותר בתהליך הצטרפות שוודיה, לשביעות רצונה של רוסיה. אנקרה הסירה את הווטו שלה בצורה הדרגתית, מה שסיפק את בעלות בריתה והוביל בינואר 2024 להסרת התנגדות הקונגרס האמריקאי למכירת F-16 חדשים וערכות שדרוג למטוסי F-16 קיימים לטורקיה.

אתגרים למדיניות הטורקית

נדמה כי מדיניותה של טורקיה בנוגע למלחמה באוקראינה השיגה לה בטווח הקצר רווחים כלכליים ואף שיפור במצבה המדיני – בעלות בריתה בנאט"ו, אשר תמכו במאמצים הדיפלומטיים הטורקיים בחודשים הראשונים של המלחמה, הפגינו כלפיה גישה חיובית יותר. עם זאת יש מכשולים המגבילים את התועלת ממדיניות זו בטווח הארוך. החרפת המלחמה בין רוסיה לאוקראינה ואימוץ הנרטיב של "מלחמה טוטלית" שתוכרע בשדה הקרב הפחיתו את סיכויי ההצלחה של המאמצים הדיפלומטיים הטורקיים ואת התועלת המדינית הנגזרת מהם. אי-הרצון של שני הצדדים להמשיך במגעים המדיניים הוריד את הרלוונטיות של תיווך על ידי צד שלישי כגון טורקיה. הסכם התבואה בין מוסקבה לקייב – הישגו החשוב של ארדואן – נפל גם הוא קורבן להקשחת הטון הרוסי, ופוטין החליט שלא לחדש אותו בקיץ 2023. בעקבות ההחלטה לאי חידושו של ההסכם חתמה טורקיה בראשית 2024 על מזכר הבנות עם רומניה ובולגריה לפינוי מוקשים ימיים בים השחור על מנת להבטיח תנועה בטוחה יותר אוניות משא מאוקראינה.

עם הזמן פחתה הנכונות במערב לנהל מאמצים דיפלומטיים מול מוסקבה, לרבות המאמצים הטורקיים, והלחץ על מדינות שלא התייצבו במובהק לטובת צד אחד הלך וגבר. לכן ההסכנות הטורקית נחשבת למדיניות המיטיבה עם רוסיה, והסבלנות כלפיה פוחתת.

סימן לכך הייתה התדרדרות מסוימת ביחסים בין אנקרה לקייב בסוף 2022; היא שיקפה את חוסר שביעות הרצון של אוקראינה מן העמדה הטורקית, שבעיני מקבלי ההחלטות האוקראינים היא פרו־רוסית מדי.

ההצלחות המדיניות הטורקיות לא השכיחו לגמרי את נקודות החיכוך האחרות בין טורקיה לנאט"ו, ומאמצי התיווך הטורקיים, גם כאשר נתפסו באופן חיובי ביותר, לא הובילו לפיוס כולל בין אנקרה לשותפותיה במערב. ההצלחות הטורקיות לא השכיחו למשל את המתיחות בין טורקיה ליוון שהשפיעה לרעה גם על היחסים בין אנקרה לווינגטון והיוותה גורם בעל משמעות גדולה יותר מאשר הצורך לשפר את היחסים עם טורקיה או לתת לאנקרה פרס על מאמצי התיווך שלה בשיקולים האמריקאים בסוגיית שדרוג הצי האווירי הטורקי. אפילו אחרי כניסת שוודיה לנאט"ו, ובתקופה יחסית שקטה יותר ביחסים הטורקיים-יווניים, פורסם שבמסגרת הסרת ההתנגדות של הקונגרס לעסקת המטוסים הוצבו לטורקיה תנאים בהקשר להגבלת השימוש במטוסי הקרב לטיסות מעל האיים היוונים.

התנהגות אנקרה בהקשר להצטרפות שוודיה ופינלנד לנאט"ו יצרה גם היא חיכוכים בין טורקיה לבעלות בריתה. רבים במערב האשימו את טורקיה בחוסר סולידריות, בניסיון סחיטה ובשיבוש מהלך שהוא קריטי לביטחון אירופה. גם אם ההסכמה הטורקית לשני התהליכים בסופו של דבר לוותה בהצהרות חיוביות רבות על תפקידה של טורקיה בתוך נאט"ו וריכוז את המתחים בין אנקרה למדינות אחרות בברית, אי הוודאות הארוכה ביחס לעמדת טורקיה בנושא והמאמצים הרבים אשר נדרשו כדי לקבל אישור טורקי השאירו משקעים אצל מנהיגים רבים, כך שתמיכת אנקרה בכניסת שוודיה ופינלנד לנאט"ו לא שמה קץ לחשדנות הקיימת בבירות מערביות רבות כלפי טורקיה.

לקחים לישראל

המלחמה באוקראינה חיזקה את מגמת העלייה בחשיבותו של מזרח הים התיכון בעקבות תגליות הגז הטבעי. הרצון האירופי להפחית למינימום את יבוא הגז מרוסיה תרם בין היתר לחתימה על מזכר הבנות בין ישראל למצרים ולאיחוד האירופי ביוני 2022 לעידוד יצוא גז טבעי מישראל לאירופה דרך מצרים. טורקיה מתחרה בישראל על מעמד של מרכז עיקרי להולכת אנרגיה. המלחמה באוקראינה ורעידת האדמה שאירעה בטורקיה בפברואר 2023 הובילו לרגיעה מסוימת בסכסוכים במזרח הים התיכון, בין היתר בנוגע לסוגיית תיחום הגבולות הימיים. אף שפתרונם של רבים מסכסוכים אלו לא נראה באופק, אפשר להבין את הרגיעה האזורית גם בהקשר ההערכה שהמלחמה באוקראינה יוצרת מציאות חדשה

אשר בה מדינות האזור לא יכולות להרשות לעצמן להגיע לכדי עימות בין לבין עצמן מכיוון שעליהן להיות דרוכות בכל הנוגע למאבק הבין-מעצמתי ולהשלכותיו. הנורמליזציה שהושגה ביחסים בין ישראל לטורקיה באוגוסט 2022 היא ביטוי נוסף לזהירות הרבה יותר שהשחקנים האזוריים נוקטים בהתנהלותם.

לטורקיה ולישראל יש מן המשותף – המעורבות הרוסית בסוריה היא שיקול בהתנהלותן של שתיהן מול המלחמה באוקראינה, אף על פי שרוסיה לא מסוגלת למעשה למנוע לגמרי משתיהן לפעול בסוריה משום שהמתרחש בסוריה חשוב לישראל ולטורקיה הרבה יותר מלרוסיה. אומנם עימות עם רוסיה יעלה לשתייהן את מחיר מדיניותן בסוריה, אך הן לא יירתעו מפעולה שתשרת אינטרס חיוני שלהן. סביר גם להניח שההבנה הרוסית בנוגע לאינטרסים הביטחוניים של טורקיה ושל ישראל בסוריה תגרום למוסקבה לגלות זהירות מסוימת בהתנהלות שלה מול ירושלים ואנקרה.

המקרה הטורקי מדגיש למקבלי ההחלטות בישראל את הקושי הרב הכרוך בנקיטת דרך אמצע בנוגע למלחמה באוקראינה. מאז כישלונם של ראש הממשלה נפתלי בנט לתווך בין רוסיה לאוקראינה, ישראל אפילו לא מנסה להתקרב לתפקידי תיווך. כמו התיווך הטורקי גם הניסיון הישראלי לתווך בין הצדדים נבע בין השאר מן התפיסה שתפקיד המתווכת יאפשר לה להימנע מנקיטת עמדה אנטי-רוסית חד-משמעית. עם זאת מיקומה הגאוגרפי של ישראל, הרחוק יותר ממוקד העימות, הופך אותה לשחקנית בעלת חשיבות שולית יותר בהקשר האוקראיני.

המלחמה בעזה אף נתפסת כמפריעה להתנהלות המערב גם בהקשר של המלחמה באוקראינה. זאת לאור הביקורת הבינלאומית ובמיוחד בדרום הגלובלי על התמיכה המערבית בישראל אחרי אירועי ה-7 באוקטובר שנתפסת כצביעות. על אף מתקפת הפתע של חמאס, ישראל היא זאת שמצוירת כשחקנית התוקפנית ויש השוואות בינה לבין רוסיה גם מבחינת הצורך לבדוד את ישראל ולהפוך אותה למדינה מוקצית. בהקשר זה חשוב לציין את תפקידה של טורקיה אשר אימצה קו תוקפני ביותר נגד ישראל והמערב התומך בה. מעבר להשלכות קו זה על היחסים בין טורקיה לישראל, החלטת אנקרה להתמקם עם הדרום הגלובלי לפי קו קיצוני בעיני רוב חברות נאט"ו יצרה מתחים חדשים בין טורקיה למספר בעלות בריתה, ובמיוחד ארצות הברית.

יש ציפייה במדינות המערביות שישראל תנקוט עמדה ברורה בנוגע למלחמה באוקראינה, והקרבה הגוברת בין איראן לרוסיה בהקשר המלחמה הופכת את ההכרעה הדרושה בירושלים לברורה אף יותר. טורקיה ניסתה להמשיך במדיניות האמביוולנטית שלה בנוגע למלחמה

באוקראינה, אך נאלצה להתגמש ואף צפויה להיתקל בקשיים בהמשך אם תצטייר כקרובה מדי לרוסיה. מרחב הגמישות הישראלי צר אף יותר. זאת ועוד, כפי שהדוגמה הטורקית ממחישה לא יהיה די בהתייצבות מלאה של ישראל לצד המערב כדי לשחרר את ירושלים מלחץ מערבי על סוגיות אחרות שבמחלוקת, דוגמת הסוגיה הפלסטינית או סוגיית החקיקה הפוגעת בדמוקרטיה הישראלית.

סיכום

אחרי תקופה של הצלחות טורקיות בכמה תחומים, המשך התוצאות החיוביות של המדיניות הטורקית בנוגע למלחמה באוקראינה מוטל בספק. סדרה של גורמים שינו את המצב לרעת טורקיה. שינויים באופי המלחמה עצמה הפחיתו מן הרלוונטיות של המאמצים הדיפלומטיים הטורקיים, צמצמו את יכולתה של אנקרה לזיזם ואת מרחב התמרון שלה בזירה הבינלאומית, והגבירו את הלחץ עליה לבחור צד באופן מובהק.

גם השלכות של סוגיות אחרות אשר יוצרות מתיחות בין אנקרה למערב – בפרט המצב במזרח הים התיכון ובאזורים הכורדיים בסוריה והניצול הציני לכאורה של טורקיה את מאמצי ההצטרפות של שוודיה ופינלנד לנאט"ו – הגבילו את ההצלחה הטורקית בשינוי בסיסי של תדמיתה במערב, והערכה למאמצי התיווך הטורקיים נחלשה. גם אם הנכונות הטורקית בסופו של דבר לאפשר לפינלנד ולשוודיה להצטרף לנאט"ו שיפרה זמנית את הגישה המערבית כלפי טורקיה, היא לא הצליחה למחוק לגמרי את החשדנות כלפי מדיניותה, בייחוד מכיוון שהמגעים בין מקבלי ההחלטות הטורקים והרוסים נמשכים.

קיים דמיון מסוים בין השיקולים הישראליים והשיקולים הטורקיים ביחס למלחמה, במיוחד בהקשר של הזיקה לזירה הסורית. המאמצים של אנקרה וירושלים בחודשים הראשונים של המלחמה לא לבחור צד היו דומים, וכן ניסיונותיהן לתווך בין הצדדים. בשל קרבתה לזירת המלחמה והאינטרסים הרבים שלה מול רוסיה ואוקראינה, טורקיה הפגינה פעלתנות מדינית רבה יותר מאשר ישראל, והמאמצים הטורקיים הניבו פרי – בניגוד למאמצים הישראליים.